Materiallar to'plami · Conference Proceedings
"ZAMONAVIY TADQIQOTLAR VA BARQAROR RIVOJLANISH" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
04 August 2026
UDK 004
PEDAGOGIKA

OTA-ONA VA O'SMIR O'RTASIDAGI MULOQOTNING RAQAMLI MUHITDAGI SHAXS RIVOJLANISHIGA TA'SIRI"

Alimardan Kamol o'g'li Nazarov*
Shahrisabz davlat pedagogika inistituti o'qituvchi-assistenti
✉ alimardannazarov20@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda raqamli muhit sharoitida ota-ona va o'smir o'rtasidagi muloqotning shaxs rivojlanishiga psixologik ta'siri nazariy jihatdan tahlil qilinadi. O'smirlarning internet, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va boshqa raqamli platformalardan faol foydalanishi ularning o'zini anglash, identifikatsiya, emotsional barqarorlik, ijtimoiy munosabatlar va mustaqillik jarayonlariga yangi mazmun olib kirayotgani yoritiladi. Ota-onaning ochiq muloqoti, emotsional qo'llab-quvvatlashi, ishonchga asoslangan raqamli mediatsiyasi hamda o'smirning shaxsiy hududiga hurmat bilan munosabatda bo'lishi sog'lom raqamli xulq-atvorni shakllantiruvchi muhim psixologik omillar sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar

o'smir, raqamli muhit, ota-ona, muloqot, shaxs rivojlanishi, raqamli xulq-atvor, ishonch, identifikatsiya, raqamli mediatsiya, internet.

KIRISH

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar o'smir hayotining ajralmas qismiga aylangan. Internet va ijtimoiy tarmoqlar endilikda faqat axborot olish yoki hordiq chiqarish vositasi bo'lib qolmay, balki o'smirning o'zini namoyon qilishi, tengdoshlari bilan munosabat o'rnatishi, o'z "Men" obrazini shakllantirishi va turli ijtimoiy rollarni sinab ko'rishi uchun muhim psixologik makon vazifasini bajarmoqda.

O'smirlik davri shaxsiy identifikatsiya, mustaqillik va ijtimoiy mavqeni anglash jarayonlari faol shakllanadigan bosqich hisoblanadi. Shu sababli raqamli muhitning ta'sirini o'rganishda oilaviy munosabatlar, ayniqsa ota-ona va o'smir o'rtasidagi muloqot sifati muhim determinant sifatida qaraladi. Ota-onaning tushunishi, qo'llab-quvvatlashi va ochiq dialogi raqamli muhitdagi xavf va imkoniyatlarning o'smir shaxsiga qanday ta'sir etishini belgilab beruvchi himoya omiliga aylanishi mumkin.

Mazkur tezisning maqsadi — ota-ona va o'smir o'rtasidagi muloqotning raqamli muhit sharoitida o'smir shaxsi rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy psixologik mexanizmlarini ilmiy manbalar asosida tahlil qilishdir.

ASOSIY QISM

Ota-ona va o'smir o'rtasidagi samarali muloqotning birinchi muhim jihati — ishonch va ochiqlikdir. O'smir o'zining raqamli tajribasi, onlayn muloqoti yoki internetdagi noqulay vaziyatlar haqida ota-onasi bilan erkin gaplasha olsa, yordam so'rash ehtimoli ortadi. Aksincha, har qanday raqamli faollik uchun tanqid yoki jazo kutish o'smirning onlayn hayotini ota-onadan yashirishiga, natijada xavfli vaziyatlarda yolg'iz qolishiga olib kelishi mumkin.

Ikkinchi muhim jihat — ota-onaning faol, ammo dialogik raqamli mediatsiyasidir. Bunda ota-ona faqat cheklov o'rnatmaydi, balki o'smir bilan internet xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash, kiberbulling, yolg'on axborot, nomaqbul kontent va raqamli obro' masalalarini muhokama qiladi. Shu yo'l bilan tashqi nazorat asta-sekin o'smirning ichki o'zini nazorat qilish qobiliyatiga aylanishi mumkin.

Uchinchi jihat — avtonomiyani qo‘llab-quvvatlash. O‘smirlik davrida shaxsiy hududga ehtiyoj kuchayadi. Ota-onaning telefonni yashirin tekshirishi, doimiy elektron kuzatuv yoki o‘smirning barcha yozishmalarini nazorat qilishi xavfsizlik niyatida amalga oshirilgan bo‘lsa ham, o‘smir tomonidan ishonchsizlik va shaxsiy chegaralarning buzilishi sifatida qabul qilinishi mumkin. Shuning uchun raqamli nazoratning maqbul shakli uning chegaralarini oldindan kelishish va nazorat sababini tushuntirish bilan bog‘liq bo‘lishi lozim.

To‘rtinchi jihat — muloqot mazmunining sifati. Ota-ona va o‘smir o‘rtasidagi raqamli yozishmalar sonining ko‘pligi o‘z-o‘zidan yaqin munosabatni anglatmaydi. Kundalik hissiyotlar, shaxsiy tajriba, muammolar, muvaffaqiyat va xavotirlarni bo‘lishish emotsional yaqinlik uchun oddiy tashkiliy xabarlardan ko‘ra katta ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, raqamli aloqa yuzma-yuz muloqotni to‘ldiruvchi vosita sifatida foydali bo‘lishi mumkin.

Beshinchi jihat ota-onaning shaxsiy raqamli xulq-atvori bilan bog‘liq. Agar ota-ona farzandiga telefonni kamroq ishlatishni tavsiya etsa-yu, lekin oilaviy suhbat vaqtida o‘zi doimiy ravishda smartfonga chalg‘isa, verbal talab bilan real xulq o‘rtasida nomuvofiqlik yuzaga keladi. Oilaviy muloqotning texnologiya sababli uzilib turishi emotsional yaqinlikning kamayishi, norozilik va kommunikativ masofaning ortishiga xizmat qilishi mumkin.

O‘smirning raqamli muhitdagi shaxsiy rivojlanishini faqat ekran vaqti bilan izohlash yetarli emas. Muhim masala — o‘smir internetdan qanday maqsadda foydalanayotgani, qanday kontentga murojaat qilayotgani, kimlar bilan aloqada bo‘layotgani va ota-ona bilan bu tajriba haqida qanchalik erkin suhbatlashishi hisoblanadi. Shuning uchun oilaviy kommunikatsiya raqamli xulq-atvorni tartibga soluvchi psixologik resurs sifatida talqin qilinishi maqsadga muvofiq.

Raqamli muhitdagi ta’sirning shartli psixologik mexanizmi:

Ijobiy yo‘nalish	Ochiq muloqot → ishonch → ixtiyoriy axborot almashinuvi → sog‘lom raqamli o‘zini boshqarish → ijobiy shaxs rivojlanishi
Salbiy yo‘nalish	Muloqot yetishmovchiligi → ishonchsizlik → raqamli hayotni yashirish → nazoratsiz yoki xavfli raqamli xulq → psixologik moslashuv qiyinchiliklari
Optimal yondashuv	Nazorat + tushuntirish + kelishuv + hurmat + ota-onaning shaxsiy namunasi

MUHOKAMA

Ota-ona–o‘smir muloqotini raqamli muhitda faqat aloqa chastotasi orqali baholash yetarli emas. Uning maqsadi, mazmuni, emotsional ohangi va o‘smir tomonidan qanday qabul qilinishi muhim. Ota-onaning qabul qiluvchi munosabati o‘smirda psixologik xavfsizlik hissini kuchaytiradi va muammoli vaziyatlarda ota-onaga murojaat qilish ehtimolini oshiradi.

Shu nuqtai nazardan, ota-onaning asosiy vazifasi farzandning barcha raqamli faoliyatini to‘liq nazorat qilish emas, balki unda mustaqil va mas’uliyatli raqamli qaror qabul qilish kompetensiyasini shakllantirishdir. Ochiq suhbat, birgalikda qoidalar belgilash, xavflarni izohlash va o‘smirning fikrini tinglash nazoratning eng konstruktiv shakllari hisoblanadi.

Raqamli muhitdagi shaxs rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda ota-onaning emotsional mavjudligi ham alohida ahamiyatga ega. O‘smir o‘zini tinglaydigan, tushunadigan va hukm qilmasdan maslahat beradigan ota-onani his qilganda, raqamli muhitdagi tashqi ta’sirlarni tanqidiy baholash va o‘z identifikatsiyasini barqaror shakllantirish uchun kuchliroq psixologik tayanchga ega bo‘ladi.

XULOSA

Raqamli muhitda o‘smir shaxsining rivojlanishi ko‘p omilli jarayon bo‘lib, unda ota-ona va o‘smir o‘rtasidagi muloqot muhim psixologik determinantlardan biri hisoblanadi. Ochiq, ishonchli va hurmatga asoslangan muloqot o‘smirning raqamli xavflar haqida ota-onaga murojaat qilish imkoniyatini oshiradi, identifikatsiya va o‘zini anglash jarayonida emotsional tayanch yaratadi hamda mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Zamonaviy oilada samarali raqamli tarbiya faqat taqiq va texnik nazoratni kuchaytirishga emas, balki “nazorat qiluvchi ota-ona” modelidan “muloqot qiluvchi, tushuntiruvchi va yo‘naltiruvchi ota-ona” modeliga o‘tishga asoslanishi lozim. Bunday yondashuv o‘smirning raqamli muhitdagi mas’uliyatli xulqini, psixologik xavfsizligini va sog‘lom shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Avcı, H., Baams, L., & Kretschmer, T. (2025). A systematic review of social media use and adolescent identity development. Journal of Youth and Adolescence.

2. Coyne, S. M., Rogers, A. A., Zurcher, J. D., Stockdale, L., & Booth, M. (2021). Importance of digital communication in adolescents' development: Theoretical and empirical advancements in the last decade. Journal of Research on Adolescence.

3. Parent-adolescent communication in a digital world: A 100-day diary study. (2024). Child Development.

4. The longitudinal effects of parent–adolescent digital communication on depression and anxiety symptoms. (2025). Journal of Adolescent Health, 77(4), 610–619.

5. Youssef, E., Ali, S., Al Malek, M., & Riaz, S. (2024). Online risks and parental mediation in social media usage among kids: A quantitative study. Frontiers in Communication, 9.